

Nincs fődél fölöttük

ORSZÁGOS TANÁCSKOZÁS A SZABADTÉRI SZÍNJÁTSZÁSRÓL

*A magyarországi szabadtéteri színjátszásról rendeztek elméleti fórumot Szegeden, ahol fölszínre kerültek mindazon problémák, ellentmondások, művészeti és minde-
nekelőtt gazdasági kérdések, melyek a színházkultúra e mostohán kezelt területén
akut jelentőségűek. Nemeskürty István, a főszerző TIT országos művészeti választ-
mányának elnöke nyitotta, vezette, zárta a kétnapos konferenciát (ebbeli posztját
részben megosztva Vámos Lászlóval, a budapesti Nemzeti Színház művészeti veze-
tőjével). Fejezetek a szabadtéteri színjátszás történetéből címmel Cenner József szín-
háztörténész tartott referátumot, majd azok az előadások következtek, melyeket an-
nak reményében adunk közre, hogy közművelődésünk, a hazai színikultúra profitál
belőlük. A vita tanulságainak továbbgondolása nem lehet feladatunk, szakmai la-
pokra, fórumokra tartozik.*

Tartások és szertartások

Minden színházi évadról, így a nyáriról is csak az előzmények, előjelek ismere-
tében szabad képet adni. Kiváltképpen így van ez, ha elsősorban a művészeti és
más tendenciákról kívánunk beszámolni. Nos, az előjelek korántsem voltak kedve-
zőek. A korábbi másfél évtized fellendülése után több tekintetben évek óta tart a
szabadtéteri színjátszás (tehát a prózai, a zenés- és táncszínházi) stagnálása, s fél-
hettünk, hogy a közben mégiscsak meglevő vállalkozó kedv, az itt-ott tapasztalható
jobbra törekvés ellenére most sem lesz másként. Lehetett gondolni arra is, hogy
színjátszásunk feltételeinek romlása „begyűrűzik”, s vele — szinte törvénytzerűen —
a közészerűség, szürkeség, gyámoltalanság, commercializálódás. Mi több: a közön-
ség más irányba fordul, mivel tovább gyöngül „vásárlóereje”, s uram bocsá, ezek
a tendenciák, így, mind együtt, akár hegyomlást eredményezhetnek. Ráadásul a ma-
gyar szabadtéteri színjátszásnak már hagyományos velejárója az irányítás, a me-
nedzselés, a propaganda szétszórtsága, ezekkel együtt a tervezésben megnyilatkozó
improvizálás, a hosszabb távra és idejében történő tervezésre való képtelenség.
Mindez függvénye az országos és helyi mecenatúra bizonytalanságainak, határozatlan
támogatási szándékainak, az elavult jogszabályoknak, a korszerűtlen irányelveknek,
állásfoglalásoknak.

Kétségtelen, hogy a gazdasági nehézségek és a krónikusan ismétlődő elvonások
következtében az országos irányításnak (a helyieket is erre kapacitálva) valósággal
ki kellett vonulnia egyes dotációs szférákból, s ezért szükségessé vált a szabadtéteri
színjátszás „racionalizálása”, a kapacitások, vállalkozások és keretek koncentrációja,
céltudatosabb felhasználása. Helytelen volt azonban az egész szabadtéteri színjátszás
besorolása az önfeledt (?) nyári szórakoztatás, elegáns kifejezésé, a közhasznú (te-
hát nem autonóm) művészet övezetébe, azzal az irányítási koncepcióval és következt-
ménnyel, hogy akkor a működésüket támogatni nem lehet, fejlesztésük alig lehetsé-
ges, legalábbis állami keretektől nem. A művelődéspolitikai koncepció — hogy ti.
elvek, célok és minőség alapján az autonóm művészeti alkotásokat, szelektálva, mégis-
csak támogatni kell — hiánya tehát dezorientálta az országos és a helyi mecenatúrát
is, csökkentette a tervezés biztonságát és mennyiségét, növelte a szervezés, az elő-
készítés akadályait. Előállott az a furcsa helyzet, hogy magában a Művelődési Mi-
nisztériumban is mintegy „kúszni”, ügyeskedni kellett azért, hogy az elmúlt nyári
évad egyik-másik műhelyének, vállalkozásának valamilyen támogatást adjunk.

Nem kis eredmény, hogy mindezek ellenére általános stagnálásról mégsem beszélhetünk. Ez elsősorban annak következménye, hogy még mindig vannak egészséges, etikus, a szó legjobb értelmében vett művelődéspolitikai, elkötelezettségi „automatizmusok”, hogy ti. humánusait, önmagukat elemzőt, identitásunkat keresőt és kifejezőt, nemzethez szólót, közösségi érdekűt mégiscsak alkotnunk kell Thália nyári műhelyeiben. Tovább éltek ezek a bizonyos tartások Szegeden, Gyulán, Egerben, Szentendrén, Pécsen és Boglárlélen, még újabbak is keletkeztek, mint például Tatan, Esztergomban, ahol igazában erre az évadra érett be az előző kezdeményezés. Voltak ilyen jobbra törések Budapesten is, más kérdés, hogy ott mindenek a vártnál több és nagyobb akadálya, buktatója tűnt fel. Az igazi értékek megmutatásában felhajtó tényező volt az *előbemutatók* gyakorlata, mindenekelőtt Gyulán, ahol most szinte valamennyi bemutató ilyen volt. De követői között ott találhattuk a Szegedi Szabadtéri Jtáékokat és a Kisvárdai Várszínházat, sőt, a hányatott sorsú Jurta Színházat, s lehetségesnek tűntek továbbjársások — akár a „kőszínházi” évadban. akár a következő nyári évadban — az Agria Játékszínből, a Pécsi Nyári Színházból valamint a bogláriellei szabadtéri színpadról. Ez mindenekelőtt az erő, kapacitások, a ráfordítások jobb koncentrálását, kihasználását is jelenti: két vagy akár több évad (az azonos vagy a későbbi nyári, a későbbi kőszínházi) nyer belőle. Igaz, az előbemutató veszíthet is vele, mert a kőszínházi évadra esetleg jobb szereposztással és kidolgozottabban viszik át a produkciót, s míg az előbbinél mintegy sajnálhatjuk ezt a „nyugi, nyugi, majd odahaza jobban megcsináljuk” tartást, az utóbbinál meg szurkolhatunk annak, hogy igazán élesen és tehetségesen megkülönböztetik a rendezők, tervezők és a színészek a szabadtéri és a zárt helyi játszást egymástól.

Az általános stagnálást cáfoló kezdeményezések közé tartozik nem utolsósorban az is, hogy úgy tűnik fel (csak legyen hozzá elég ambíció, tényleges munkavállalás továbbra is), *Kerényi Imre* animátori-rendezői kapacitása és fantáziája teremtetten meg a veszprémi várszínházi játékok igazi tartalmi és formai egységét. rendiét a *Csiksomlyói passió* nyári bemutatóival, amelynek előbemutatója még Székesfehérvárott, a magyar színjátszás előtörténetében nagy szerepet játszott egykori szálló és szála udvarán volt. Az ambíciók továbbélését azért hangsúlyoztunk fentebb, mert a távolabbi tervek egyenesen arra utalnak, hogy a veszprémi vár a jövőben a dunántúli szabadtéri színjátszás egyik legjelentősebb fórumává fejlődhet. Mivel nem lehetünk sem sznobok, sem zordon tanítóbácsik, elismeréssel kell szólnunk arról is, hogy a zenészsínházi szórakoztatást szolgálva Budapesten a Vidám Színpad nagy ügyességgel, kellő művészi fejelemmel és ízléssel bontakoztatta ki a Hild Udvarban zenés vígjáték-sorozatát. miközben Gyulán még egy szolid és nagy tömegeket mozgató *Vaszary*-előbemutatóra is teltt vállalkozókedvükből. Miskolc ugyancsak kellő szívóssággal, ügyességgel és nem kevés áldozatkészséggel tette ugyanezt a műfajjal, bár maga a program még eléggé féloldalas, egy s más tekintetben megalkuvó is volt. Le kell ezután szögeznünk, hogy — akár az említett új kezdeményezéseket is figyelembe véve — túltermelésről, túlbuzgóságról, „minden városnak, várnak egy szabadtéri színpadot” mozgalomról nem beszélhetünk, márcsak az előbb jelzett akadályok, mindenekelőtt pedig a mecenatúra zavarai következtében sem, legalábbis ami a hivatásos (próza, zene, tánc) színijátékok többékevésbé megalapozott, rendszeresen működő otthonait, színpadait illeti. Nem túlzás például, sőt elismerést érdemel annak a néhány lelkes népművelőnek a buzgalma és ügyszeretete, amellyel a zsámbéki templomromot hivatásos és amatőr színijátékok intímebb otthonává teszik, egy viszonylag szűk közösség-közönség nyári szellemi táplálása, művészeti nevelése szolgálatában, immár évek óta.

A műsört tekintve feltűnő volt a magyar drámai hagyományok, klasszikusok, félklasszikusok, a mai magyar dráma iránti fokozott érdeklődés. Gyulán színr vitték *Háy Gyula Mohácsát* és *Sütő András Alomkommandóját*, s ezzel mindkét szerzőnek — túlzás nélkül az utóbbi fél évszázad legjelentékenyebb magyar drámaszerzőinek — további, a kortárs színművészetünkbe történő integrálódását segítették elő. Méltón egy immáron negyedszázada működő szabadtéri műhely legszebb célkitűzéseire és

hagyományaihoz. Előbemutatóként felújították, a győriek közreműködésével, *Sánta Ferenc Éjszaka* című vitadrámáját, a békéscsabaiak meg-megtorpanó erőfeszítéseivel musicalesítve színpadra tették *Mikszáth Új Zrínyiasztát*, táncdrámává „költötték át” *Veres Sándor és Petrovics Emil* egy-egy művét, az előbbi esetében folytatva színpadunk egyik legjelentősebb, huzamosabb idő óta külföldön élő magyar zeneszerzőjének rehabilitációját, visszahonosítását. Új koreográfiával felújították *A csodálatos mandarint*, s így teljes magyar évadot csináltak. Szegeden a korábbinál jobb dramaturgiai felépítéssel, a helyi hagyományok és egy mai koreográfusi-rendezői, valamint írói szemlélet és alkotóművészet szép szintézisével került színpadra a *Boszorkányok, varázslatok* című monumentális, a szomszédos vagy távolabbi népek táncosait is magába olvasztó táncjáték, amely az identitásunkat is kereső magyar színjátékok számát szaporította. Megtette ezt a színjátékként is tolmácsolt *Magyar Mise* a Margitszigeten, később Szegeden, folytatva a korunk, népünk-nemzetünk legfőbb gondjait, eszméit és eszményeit kereső-kifejező, méltán nagy érdeklődést és sikert keltő produkciói sorát. Egerben *Tamási Énekes madarával* vonult be a város, a régió nézőinek a szeretetébe az új direktor — mint rendező — és a társulat, amely az ottani átmeneti (előszínházi) állapotot tekintve sok színházból toborzódott. Itt még az egyszerűbb dramaturgiájú és csak részben színjátéki célkitűzésű várjátékok műfajában is egy nemesebb töltetű *Páskándi*-darabbal kísérleteztek. Pécsen új szerzői rendezői értelmezést, színészi és szcenikai bravúrt eredményezett *Móricz Uri* műri-jának bemutatása, amely alighanem e mű legkorszerűbb tolmácsolásának a rangjára is számíthatna. Kisvárdán — hosszú szünet után — újra visszaadták a magyar színpadnak *Szigligeti II. Rákóczi Ferenc fogsága* című történelmi játékát, meglátva benne éppen az identitás megkeresésének és kivívásának korszerű feldolgozását is. Ugyanígy próbálkoztak *Móricz Sári bírójának* modernebb, népszínműves hangulatú-ízlésű adaptálásával. A sajtóban, szakmai-kritikai közvéleményben változatlanul szabadtéri „Prügelknabe-szerepet” betöltő kőszegi várszínházban ezúttal olyan magyar mesterművet (*Weöres A kétfejű fenevad* című, már négy korábbi bemutatón átesett történelmi drámáját) tűztek műsorra, amely örvendetesen került be modern magyar drámareprízek sorába. A korábbi „alkalmi” művek erőszakolása helyett e darab vállalásával ki is kerülhetett volna sanyarú fogadtatás-szférájából a rendező és együttese (ma már a Jurta Színház), ha kellő elmélyültséggel, gondolati és stílusérzékenységgel, sőt váltással dolgozik. Minő kár, hogy erre a rehabilitációra nem került sor — súlyos eszmei és ízlései ficamok következtében. Pedig a kőszegi várszínház ideális nyári játsszási hely, befogadó közeg, mind e helyi mecenatúrát, mind a határokon túlról is érdeklődő, szabadtéri értékekre szomjas közönséget illetően.

A magyar bemutatók szép száma mellett még azt is érdemes megjegyezni, hogy szinte *egyensúlyban voltak az ősbemutatók és a reprízok*, s ez kiváltképpen emlékezetessé teszi a nyári évadot, hasonlóképpen a nyári szezon megelőző kőszínházi évad tendenciáihoz és tanulságaihoz. Egyáltalában: az ilyesfajta egyensúly, tehát az ősbemutatók és a felújítások helyes aránya — egy jelentékenyebb nemzeti színjátssz és drámairodalom egészséges kapcsolatának, vagy legalábbis e kapcsolat egészségesebbé válásának kétségbevonhatatlan jele. A magyar művek ilyen belső arányú előadásaival nyáron is folytatódott az a tendencia, amelyet úgy jellemezhetnénk, mint a közönség és a róla szóló művek, előadásaik találkozását. Úgy tűnik fel, hogy a műsorszerkezet eme része — a legkülönbözőbb akadályok, objektív nehézségek és subjektív gáncok ellenére — kiváltképpen érdekli a közönség szélesebb rétegeit, de a külföldiek többsége is igazában erre kíváncsi, így a fő vonulata a jövőben is ez lehet szabadtéri színjátsszunknak. Ami persze még bátrabb dramaturgiai munkát, nagyobb rendezői, színészi, tervezői stílus- és ízlésbiztonságot, céltudatosabb mecenatúrát igényel.

Külföldi szerzőket tekintve színpadjaink a szankszrit meséknél, *Shakespeare-nél*, *Moliere-nél*, *Goldoninál* és *Jarrynál* alább nem adták. A műsorpolitikai palletta eme része azonban több tekintetben szűk, kiváltképpen az eredményeket, a színre vitelt tekintve. A Kőrszínház még mindig defenzívában van, *A papagáj meséivel*

nem lépett túl a korábbi évadok stagnálásán, színházszemléletén, s igazában csak közművelődési és szórakoztatási célokat közösen szolgáló színes kavalkád. A szentendrei *Scapin* tovább érett, mélyült a jellemkomédia felé. A pécsi *Macbeth*-bemutató minden részértéke, szépsége és újszerűsége ellenére sem győzött meg igazán a dráma, a színházművészet és a táncjáték összeolvasztásának előnyeiről és értékeiről, igaz, hogy némiképpen a térválasztás vitathatósága miatt is. A bogláriellei *Übü király* egyszerre bizonyította egy kiváló színész rendezői tehetségét, valamint a blódi, az abszurd alpművének szabadtéri színpadra adaptálhatóságát. A *Cyrano* szegedi transzponálása kényszerlépés, egyúttal igyekvő, tisztességes rendezői-színészi-szcenikai áttelepítés is volt, de tulajdonképpen ez a produkció hívta fel a figyelmet egy fájdalmas és általános (kiváltképpen szegedi) hiányosságra, a nagy — filozófus, világképet adó és befolyásoló — klasszikus művek hiányára. A kisebb támogatást és figyelmet kapott óbudai *Szmirnai komédiások* csak a különböző színházakból jött színészek jobb képességeire, itt-ott már megküzdött stílusérzékenységre figyelmeztetett, továbbá a hol innen, hol onnan előbukkanó animátorok lehetőségére. S arra is, hogy e pazar helyszínen jobban ki kell találni, mit lehet csinálni.

A zenészház (zenedrámái) program mind műsorpolitikában, mind teljesítményekben eredeti, érdeklődést keltő, kiemelkedő értékeket is hozott. A szegedi *Rigoletto* teljesen újszerű és éppen ide teremtett rendezői, scenikai és zenei vezetői koncepcióval egyszerre volt újfajta asszociációkat is keltő antik és romantikus, sőt modern sorsdráma. A szentendrei *Hamupipőke* elbűvölően szellemes, az énekesi, karmesteri és színészi játékot egyaránt kibontó, sőt, felfokozó alternatív színházi produkcióként, az egri (felújított) *Sevillai borbély* sziporkázóan modern zenés vígjátékként hatott, tanújeleit adva a mai magyar operaművészet (rendezők, énekesek, tervezők) kiváló tehetségének, sajátos helyszínekre való adaptáló képességének. Mindezeket látván azt is éreztük, hogy igaz: legyen a szabadtéri-nyári drámai tér tényleg alkalmas *autonóm művészeti produkciók* létrehozására, de nagyon nehéz bármilyen dramaturgiai és műsorpolitikai recepteket adni, mert a lényeges úgys a rendezői-művészi intuíció. Lám, a margitszigeti *Aida* is egy újfajta, populáris, tanítva elgondolkoztató, mára is asszociáltató rendezői koncepció birkózását hozta a művel, a választott és megteremtett drámai térrel, előadóművészeivel, s az eredmény váltakozó volt, nem kevés kritikusi ellenkezést is kiváltó. Ugyanitt a Magyar Művészeti Intézet műfai- és stílusérték győzelemként értékelhető. Kiemelkedő értékű tett volt Szegeden a világ musical-rockopera vonulatahoz való újabb igazodás: a *Nyomorultak* színrevitele mind a rendezők, mind a Rock Színház együttesének és vendégművészeinek biztos stílusérzékenységgű, újszerű értelmezést is adó, nagyszerű kollektív teljesítménye. Egyúttal bizonyították: az ilyesfajta igazodás a mindenkori hazai szabadtéri színházi színjátszás része is lehet, ha van mit, valami sajátosat, tehetségeset hozzátenni. Mint már említettük, a zenedrámái kínálatban új otthon jelentkezett a tatai kastélyszínpadon: a *Bánk bán* előadása hozott értelmezési újdonságokat, nem csak hagyományt, színpadot fedezett fel.

A *táncdráma* ezúttal kisebb mértékben jelentkezett a szabadtéri programban, de a létrejötték között is figyelemre méltók a már említett szegedi *Boszorkányok*, *varázslatok*, *Eck Imre* egészen újszerű Csodálatos mandarin-koeográfiája Gyulán s társművészetként a Magyar Művészeti Intézet és az *Aida*, valamint a *Rigoletto* táncbetétei, összetevői. Műfaji és stílusbeli különlegessége miatt itt említjük meg *Gyurkó László* *Don Quijotéjának* gazdag fantáziájú, újfajta értelemzésű felújítását a Hilton Szálló dominikánus udvarán, amely jeles prózai színészek bevonásával is lényegében mozgásszínházi produkció volt, érdekesen ötvözve a prózai színjátéki és a pantomimikus-mozgásszínházi elemeket abszurd-groteszk szemléleti és stílusmozzanatokkal. Pécsen — a *Macbeth* bemutatása és a *La Mancha lovagja* felújítása kapcsán — újból oda kellett figyelni *Vidákovics Antal* és együttese színházcsináló, társszerzői és alkotói képességére.

A szabadtéri színpadok közül egyesek bizonytalanabban találták vagy találják meg továbbra is „identitásukat”, mint például a budapesti vagy a kőszegi valamint a miskolci. Mások valósággal új erőre kaptak, mint a gyulai, szegedi, egri, és mint láttuk, akár új indítások is voltak. (E megállapítások nem zárják ki, hogy például Budapesten ne lett volna több érdekes-értékes törekvés...) Még mindig messze vagyunk azonban attól, hogy a szabadtéri színpadok zöme minden részletében kiemelkedő értékű és vonzatú eseménysorozatot tervezzen meg és bonyolítsion le. Örvendetes *Békés András, Sík Ferenc, Szinetár Miklós* rendezői, animátori, *Novák Ferenc* koreográfusi-rendezői másodvirágzása, feladatvállalása, de effajta jelentős művészeink nyári csatasorba állása — számban — nem kielégítő. Tervezőművészeink közül jobbra csak *Székely László* és *Wieber Mariann* hozott újat és korszerűt, viszonylag több volt a botladozás, a szürkeség, a kifejezetten szakmai hiba ezen a területen, talán a tervezési és anyagi nehézségek következtében is. A magyar balettművészet nagyjai (akár együttesek, akár egyéniségek) jelentős mértékben távolmaradtak a nyári programoktól. Az operaművészek közül a *külföldiek* többnyire nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket, míg a magyarok bizonyítottak, gyakran kiemelkedő teljesítményeket nyújtottak, mint például a szentendrei Hamupipőkében, a margitszigeti *Aidában* és a szegedi *Rigolettóban*. Ez követendő tendenciát jelez ugyan — hogy elsősorban őket kell felmutatni évadról-évadra —, ám *továbbra sem lehet lemondani* nagy külföldi énekesegyeniségek meghívásáról. A színészek közül több volt a közepszerű teljesítmény, mint az egészen kiváló, s változatlanul tart a tendencia: a legjobbak mintha tartózkodnának a szabadtéri szerepléstől.

BÖGEL JÓZSEF

Kell-e nekünk szabadtéri játék?

Néhány kollégám jól felkészült beszámolójából az a jóleső érzés támadt bennem, hogy az elmúlt két és fél évtizedben Magyarországon tulajdonképpen hihetetlenül sok dolog történt a szabadtéri játékok ügyében. Nemcsak az a néhány kiemelt nagy szabadtéri, amelyeket jobbra ismerünk, de az a majdnem ötvenféle játék is fontos volt, amelyek jöttek, voltak, esetleg elmúltak. A lényege, hogy léteztek. (Különben csak zárójelben: azt gondolom, hogy az elmulás is jó természete a dolognak. Nem biztos, hogy minden kezdeményezést azonnali örök életre államosítani kell, lehet, hogy néhány kezdeményezésnek az a dolga, hogy egyszer, kétszer, háromszor legyen, és majd az élet eldönti további sorsát.) Összinté udvariasságból köszönöm a TIT-nek, hogy erről beszélgetni lehet.

Az én beszédemnek címe: Kell-e nekünk szabadtéri játék? Mikor kezdtem készülni erre a találkozóra, akkor vettem észre ezt a címet, és rögtön azon tűnődtem, hogy ki a „nekünk”? Mi vagyunk „nekünk” a művészek, vagy a közönség, vagy a „nekünk” a hivatal? A kultúrpolitika? Most mielőtt idejöttem volna, a szegedi tanács kulturális elnökhelyettesével, Müller Józsefné elvtársnővel véletlenül összeakadtunk. Azt mondta, hogy hát-hát most ez a világ nem jó a színháznak meg a szabadtérinek. Hát mondom neki: vagy fordítva! Azt mondja, igen, de hát ugye a pénz, meg a két színház, meg a stb., hát mondom, vagy fordítva! Hadd kezdjem itt. Tudniillik ez éget, ez szorongat.

Valahogy az elmúlt napokban úgy adódott, hogy olyan személlyel jöttem össze, aki görög kultúrában járatos, és a görögök gondolkodásmódját, filozófiáját, az élethez, a művészethez való viszonyát elemezgette. Itt azt hiszem, a *Miszlay* kollégánk gyulai alapítóbeszédében hangzott el, a gyulai várszínházról, hogy a szabadtér nemcsak egy hely. Az ég, az levegő, az természeti környezet. Sokat találkoztam diákkoromtól kezdve görög darabbal, drámával, és megrázó, életreszóló él-